

सलील चौधरी - भाग ४

संगीत रचना करताना सलील चौधरी यांनी दिलेल्या गीतावर स्वरसाज चढवला नाही. शब्दांपेक्षा संगीत श्रेष्ठ आहे असा त्यांचा समज होता. त्यामुळे गीताची चाल पक्की झाली की त्या सुरांत शब्द अलगद बसवता येतात असे ते म्हणत. ते वाद्यसंगीतावर नीट पध्दतीने विचार करीत. चौफेर लक्ष देऊनच ते संगीत रचना करीत. बंगालीतील नोव्हेंबर १९९७ च्या 'आलोकपात' नियतकालिकात लता मंगेशकर यांनी त्यांच्याबद्दल असे नमूद केले आहे - "आत्तापर्यंतच्या माझ्या आयुष्यात मी शेकडो संगीतकारांबरोबर काम केले आहे परंतु त्यापैकी दहा जणांनाच संगीत आणि त्याचा चित्रपटातील सुयोग्य उपयोग याची जाण होती आणि ह्या दहांत सलील यांचे स्थान नक्कीच अक्वल होते. कित्येकदा एकाद्या अवघड प्रसंगी गीताची चाल आणि सूर यांचा मेळ त्यांच्या मनासारखा न झाल्यास तो त्याहून जास्त सरस कसा करता येईल या विचाराने त्यांची झोप आणि तहान भूकही हरपत असे. सलील ह्यांच्यासारखा संगीतकार मी अजून पाहिलेला नाही."

शस्त्रीय संगीताचे भोक्ते राजन पण्णीकर असे म्हणतात की अतिसुंदर आणि संगीताबद्दल विविध प्रकारे विचार करणारे मन घेऊन बऱ्याच दिवसांनी बंगालमध्ये एक संगीतकार (अर्थातच सलील चौधरी) पैदा झाला. आपल्या म्हणण्याला पुष्टी देण्यासाठी ते 'जागते रहो' मध्ये लताने भैरव रागात गायलेले 'जागो मोहन प्यारे' ह्या आणि 'मुसाफिर' मधील 'हरी के गुण गा' या दोन गाण्यांची उदाहरणे देतात. आणि ते केवळ त्यांच्या अवघड चालींमुळे किंवा सुरांच्या जलद वळणांमुळे नव्हे! वाणी जयराम यांना सलील चौधरी यांनीच मल्याळम चित्रपटात प्रथम संधी दिली आणि त्यानंतरही

ती बरेच वेळा त्यांच्याकडे गायली आहे. त्यांनी 'आनंद महल' (१९७६) मध्ये येसूदास यांनाही प्रथम संधी दिली. १९७० च्या दशकात त्यांनी रचलेल्या गाण्यांची काही उदाहरणे - हाल चाल ठीक-ठाक है (किशोर आणि मुकेश/ मेरे अपने), कोई होता जिसको अपना (किशोर/ मेरे अपने), रजनीगंधा फूल तुम्हारे (लता/ रजनीगंधा), कयी बार यूही देखा है (मुकेश/ रजनीगंधा), नी स ग म प नी ... जनम जनम से (येसूदास/ आनंद महल), न जाने क्यूं होता है ये (लता/ छोटी सी बात), जाने मन जाने मन तेरे दो नयन (आशा आणि येसूदास/ छोटी सी बात) आणि मनापासून नियोजित मदभरी ये हवायें (लता/ अनोखा दान).

सलिल चौधरी यांनी फक्त हिंदी चित्रपटांनाच (एकूण ७५) संगीत दिले असे नाही तर बंगाली आणि इतर बऱ्याच प्रादेशिक भाषांच्या चित्रपटांनाही त्यांनी संगीत दिले. जवळ जवळ २६ मल्याळी चित्रपटांना त्यांनी संगीत दिले आणि मल्याळीमध्ये त्यांचे कित्येक चाहते आहेत. हयाशिवाय त्यांनी टी. व्ही. वरील कित्येक मालिकांसाठीही संगीत तर दिलेच पण १९८५ च्या 'दर्पण' मालिकेसाठी त्यांनी स्वरझंकारासह पाच मात्रेत (झपताल - १-२, १-२-३) शीर्षक गीत रचनाही केली. तसेच 'कुरुक्षेत्र', 'अलग' आणि शरत् चन्द्र चटर्जींच्या कथेवर आधारित 'चरित्रहीन' हया मालिकाहि केल्या. गीतविरहित 'कानून' आणि इत्तेफाक' मध्येच नव्हे तर 'सारा आकाश', 'अचानक' आणि मदनमोहन यांचे संगीत असलेला 'मासूम' (१९७५) यांसारख्या जवळ जवळ २० चित्रपटांना उत्कृष्ट बॅकग्राऊंड म्युझिक दिले.

मुंबईतील चित्रपटसंगीताची बदललेली परिस्थिती त्यांना रुचली नाही. त्यामुळे १९७० च्या अखेरीस ते पुन्हा बंगालमध्ये गेले. तेथे बंगाली चित्रपटांसाठी संगीत देण्यात गुंतून गेले. तिथे त्यांनी पूर्वीच्या पार्श्वगायिका म्हणून प्रसिद्ध असलेल्या त्यांच्या पत्नी सबिता बॅनर्जी यांच्या सोबत एका रेकॉर्डिंग स्टुडिओची स्थापना केली. त्यांना दोन मुली आहेत आणि त्यांची नावे अंतरा आणि संचारी अशी सुरेख काव्यमय आहेत.

१९९४ मध्ये, विवेकानंदांवर एक चित्रपट करण्यासाठी ते मुंबईमध्ये आले होते. परंतु संगीतकारांना गुरुतुल्य असणारा हा दिग्गज संगीतकार, शिक्षक, उस्ताद, ५ सप्टेंबर १९९५ रोजी शिक्षक दिनाच्या दिवशीच कैलासवासी झाला.

(समाप्त)

- माणेक प्रेमचंद

('Yesterday's Melodies Today's Memories' या पुस्तकातून.)

NOTE: Among the many things India can be proud about is the wonderful music that was made in the Hindi cinema of yesteryear. Songs that touched (and still touch) the hearts of many millions of people who understand Hindustani. No matter where we were, inside or outside the country, and whether we were old or young, rich or poor, fat or thin, there were songs that kept us enjoying them. Or making life more bearable, at the least. “Yesterday's Melodies Today's Memories” is a biographical salute to all the main singers, composers, and songwriters who put out these melodies, from the start in 1931, till about 1970.

Manek Premchand's second book was “Musical Moments From Hindi Films”, which celebrated 75 years of sound (and music) in Hindi Films. The author next wrote another music book called “Romancing The Song”, which traces the history and changing face of lyrics in Hindi Cinema, right from 1931 till now.

After that, he wrote a third of the biography of the santoor maestro Pandit Shiv Kumar Sharma, outlining in some details the great musician’s role in Hindi cinema, both as an instrumentalist and a composer.

His latest book “Talat Mahmood, The Velvet Voice” was released in May 2015. To buy his books, or otherwise write to the author, his email address is manekpremchand@gmail.com